

SZÓ - ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Kácsanyikató, libanyomorító. A szexualitás népi szókinésében szerepelhetnek és szerepelnek olyan szavak, amelyeket nem szótárroztak, s vélhető, hogy ezzel együtt bizonyos jelenségek is megemlíthetlenné maradtak. Írásommal erre kívánom föl hívni a figyelmet.

A szlovákiai Gútáról (Komárom mellett) származó szülők gyermekétől hallottam a minap a férfi, vagyis inkább a kisfiú nemi szervére a *kácsanyikató* szót. Mint megtudtam, kizárólag tréfás használatban ismert: *Teszed el a kácsanyikatódat! Majd letépek a kácsanyikatódat!* Sőt kérdezősködésemre még ilyen szövegkörnyezetben is hallottam: *Bírná a gyenge gyomrod, kis kácsanyikatódat megnyekergetném!* (Az adatszolgáltatást Borsányi Lászlónak és családjának köszönöm.)

A *kácsanyikató* szó nem található a szótárakban, tájszótárakban, így természetesen az Új Magyar Tájszótárban sem. Mielőtt könnyelmű és megalapozatlan találgatásokba, etimológiákba bocsátkoznánk, további adatokra, analógiákra van szükségünk. A „Bihari gyermekmondókák” gyűjteményében az „Egyéb csúfolók” kategóriában találunk ugyan ehhez hasonlót, de ez mégsem fog további bizonyítékul szolgálni:

Te kutyakapartató,
Te macskanyávogtató,
 Te asszonyszomorító,
 Te emberrongyosító,
 Te gyermeknyomorító,
 Te egérugráltató.

(Közléteszi: FARAGÓ JÓZSEF, FÁBIÁN IMRE, Bihari gyermekmondókák. Kriterion, Bukarest, 1982.) Ebben a gyermekmondókában, csúfolóban a gyermek rosszaságait s annak hatásait sorolja föl a korholó (vélt) felnőtt. Az általam későbbiekben vélt jelentéskör azonban itt nem fordul elő, illetve csak „belemagyarázással” lenne ideérthető.

Ha a *kácsanyikató*-ra nem is, ám egy analóg elnevezésre, a *libanyomorító*-ra mégis találtam további adatot. Géczy János „Vadnarancsok II.” című riportkönyvében egy helyen ez áll: „Sokat szenvedtem, mi több, szenvedek miatta. A srácoknak már akkor nagyobb volt, mint az enyém, nem igaz, hogy mit húztak, cikiztek érte. Egy edzés után valamelyik megjegyzést tett a *libanyomorító*mra, úgyhogy nem is mentem többet sportolni, a strandokról is elmaradtam.” (Magvető, Bp., 1987. 68, új kiadás: Szépirodalmi, Bp., 1990. 304.) A *libanyomorító* sem található meg a tájszótárakban.

A *kácsanyikató* és a *libanyomorító* szóösszetétel a férfi, kisfiú nemi szervére ugyanazon a nézetten, elképzelésen (hiedelmen), szokáson alapulhat. Vagyis: a kácsa, illetve a liba „nyomorítása”, „nyikatása” lehet a szóösszetétel alapja. Valószínűleg az állatokkal való közösülés, a fajtalankodás, amelyet tudományosan szodómiának, szodomizmusnak nevezünk, lehet az elnevezés eredete. Esetleg a szodómiának csak képzelete, hiedelme, a vele való tréfálkozás ihlette ezt a ma egyértelműen eufemisztikus, tréfás szót. Persze a képzelet mögött tükröződik a szodómia ismerete is. A *kácsanyikató* jelentésére egyébként még ilyen nyelvjárási analógiák is fényt derítenek: *a nyúl nyí/nyúl a bak alatt; a szűzleányt nyikatják* (vagyis *sikittatják*) (korábbi adatközlőimtől).

Az említett szavak eredete, jelentése azért különösen érdekes, mert a néprajztudomány eddig meglehetősen kevés adatot tudott fölhozni a szodómiára. A népi szexualitással foglalkozó — meglehetősen gyér számú — munkákban csak elszórt, ritka adatok vannak.

Bornemisza Péter ugyan egy helyütt megjegyzi: „ezerszer undokabbak voltak a szodomabelieknél: mert . . . sokan számarbarommal undokoskodtak, némely tehénnel, borjúval,

némely disznó és eb barommal . . . asszony is reá vonta az ebet . . . régen Semiramis királyné asszony lóval baromkodott . . . Voltak olyan undokok, akik az tyúkot is kínozták . . .” (Bornemisza Péter: Az ördögi kísértetekről, avagy röttenetes utálatosságáról egy megfertezett világnak. Magyar Helikon, Bp., 1977. 87.) A magyar parasztság szexuális világáról eddig a legtöbbet és a legbátrabban SZENTI TIBOR és VAJDA MÁRIA írt. Szent példái hódmezővásárhelyi állapotot mutat be: „Ismeretes volt . . . A perverziók közül a »sodomai vétkek«, vagyis a kor fölfogása szerint természetellenesen elkövetett orális és anális kielégülések formái . . . a közösülés háziállatokkal. A borjútól a komondor kutyáig mindenféle állattal fajtalankodtak” (SZENTI TIBOR, Parasztvallomások. Gondolat, Bp., 1985. 276). A meglehetősen merész felsorolást (amelyet nem is idéztem teljesen) ekképp foglalja össze: „Nem lehetünk »büszkéek« a mai szexuális ismereteinkre és szabadosságunkra. Nem lehetetlen, hogy a tárgyalat másfél évtized alatt előfeltekin többféle dolgot ismertek, és szabadosabban művelték, mint korunkban. A nemi életet sokan gátlástalanabban és főlzabadultabb életörömmel űzték, mint mi, noha több akadályt és tilalmat kellett nekik átlépni, mint napjaink emberének” (i. m. 276). VAJDA MÁRIA külön fejezetet szentelt a szerelemről szóló hiteles parasztvallomások között a szexuális devianciáknak. Balmazújvárosi gyűjtésre alapozva állítja, hogy a nemi aberráció nem volt elterjedve. „A szodomizmusra vonatkozó példák meglehetősen ritka esetnek számítottak. Az állatokkal való közösülés főként pásztorok között, elmebetegeknél, fiatal fiúknál, továbbá hosszú ideig frontszolgálatot teljesítő katonáknál fordult elő” (VAJDA MÁRIA, Hol a világ közepe? Parasztvallomások a szerelemről. Forrás Könyvek, Kecskemét, 1988. 96–7). Egyik adatközlőjének szavaiból: „Hát én nem tudom mitül, de azír rígen jobban vótak ilyen fogyatíkosok a faluba. . . . Hát űköt máskíppen bírálták meg az emberek, ha ilyesmit csináltak, hogy megfolyatták a tehenet, vagy megpetélték a tyúkokat. A szomszéd-asszonyom beszílte el nekem, ott lakott a szomszídinkban a Virágoskúti tanyán, hogy az ű elmehiányos fia, mikor ű nincsen otthon, a tyúkjait mindig megpetéli, oszt sorra döglenek meg a tyúkjai, mer tejjessen szíjjel izéli űket” (i. m. 97).

Míndezekből a néprajzi adatokból látható, hogy elszórt adatok vannak az Alföldről (onnan, ahol alapos, tényfeltáró munkát tudott végezni két néprajzkutató) a szodomizmus ritka előfordulására. Nyilvánvalóan hasonló adatokat máshol is lehetne gyűjteni, ha lenne rá vállalkozó, akinek föltétlenül kiváló gyűjtőnek kell lennie, ha ilyen témában adatot akar gyűjteni. A szodomizmus tehát nem volt ismeretlen a magyar nép körében. Ennek a maradványa lehet a felvidéki *kácsanyíkató* és a helyhez nem kötött *libanyomorító* szavunk is. Ezek az adatok napjainkból származnak, de inkább tréfás hangulatú elnevezések, amelyek mélyén mégis ott lappang a szexuális deviancia egyik formája, a szodomizmus. Igaz az a folklorisztikai tétel, hogy a gyermekmondókákban, a familiáris nyelvhasználatban nagyon ősi, mára akár elhomályosult jelenségek, jelentések lappanghatnak. Ezekre az alapos folklorlingvisztikai elemzések deríthetnek némi fényt.